

9. Регламент Благочестивейшего Государя Петра Великого Отца Отечества Императора и Самодержца Всероссийского о управлении Адмиралтейства и Верфи и о должностях Коллегии Адмиралтейской и прочих всех чинов при Адмиралтействе обретающихся. — СПб. : Тип. Морского шляхетного кадетского Корпуса, 1764. — 250 с.

10. Устав военного флота по высочайшему повелению имп. Павла Первого изданный в 1797 году. — СПб. : Тип. Морского шляхетского корпуса, 1797. — 360 с.

11. Штаты российских флотов, содержащихся на Балтийском, Черном Каспийском морях, по повелению Государя имп. Павла Первого, особым комитетом сочиненные в 1798 году. — СПб. : 1798. — 230 с.

УДК 347.73 : 336.22

Сидорук Р. А., аспірант кафедри адміністративного та фінансового права НУ «ОЮА»

Правовой статус банків як суб'єктів, що сприяють сплаті податків і зборів

Стаття присвячена особливостям правового статусу банків як суб'єктів, що сприяють сплаті податків та зборів. Автором досліджено місце банків серед суб'єктів податкових правовідносин; проаналізовано податкове законодавство, що закріплює правовий статус таких суб'єктів та запропоновані зміни до нього.

Ключові слова: особи, які сприяють сплаті податків та зборів, банки, збирачі податків.

Статья посвящена особенностям правового статуса банков как субъектов, содействующих уплате налогов и сборов. Автором исследовано место банков среди субъектов налоговых правоотношений; проанализировано налоговое законодательство, закрепляющее правовой статус данных субъектов и предложены изменения к нему.

Ключевые слова: лица, содействующие уплате налогов и сборов, банки, сборщики налогов.

The article is devoted to features of the legal status of banks as subject that contribute to the payment of taxes and fees. The authors investigated the place of banks among the subjects of tax relations; analyzed tax laws fixing the legal status of these entities and proposed changes to it.

Key words: subject that contribute to the payment of taxes and fees, banks, tax collectors.

Актуальність. Коло суб'єктів податкових правовідносин не охоплюється лише платникам податків та контролюючими органами. Механізм справляння податків та зборів є складним процесом, який складається з багатьох стадій, тому залучення інших суб'єктів зумовлене об'єктивною необхідністю спростити даний процес та оптимізувати податковий контроль. Банки за наявності певних умов виступають учасниками податкових правовідносин та належать до особливої групи суб'єктів податкових правовідносин, тому необхідно визначитися чи мають вони публічно-правову природу і виконують функції держави, чи сприяють реалізації прав та обов'язків платників податків.

Аналіз останніх досліджень. Серед науковців не існує єдиного підходу щодо визначення правого статусу банків у податкових правовідносинах. Окремі аспекти даного питання розглядали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.А. Бризгалін, Д.В. Вінницький, Є.М. Гіссін, А.В. Грачов, Ю.А. Крохіна, І.І.Кучеров, М.П. Ку-

червявенко, С.В. Пархоменко-Цироцянянц, М.О. Перепелиця, та ін.

Мета статті полягає у визначенні правового статусу банків як осіб, що сприяють сплаті податків та зборів, а також у з'ясуванні їх місця у системі суб'єктів податкових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Банки як суб'єкти, що сприяють сплаті податків та зборів є особливими учасниками податкових правовідносин, оскільки їх діяльність підпадає під сферу регулювання різних галузей права: цивільного, господарського, адміністративного, фінансового.

Правовий статус таких суб'єктів побудований з урахуванням публічно-правових та приватних елементів. Роль та значення публічно-правових методів у банківській діяльності зумовлена особливим значенням банківської системи для функціонування економіки, оскільки банки є важливими грошово-кредитними інститутами, через них здійснюються грошові потоки держави. Тому права та обов'язки банків як учасників податкових правовідносин містяться у різних галузях законодавства.

Латковська Т.А. вказує, що жодним чином не можна зменшувати публічний характер діяльності банків, навпаки, необхідно більш чітко провадити фінансово-правову регламентацію цієї діяльності і здійснювати всебічний фінансовий контроль за її проведенням. Імперативний метод фінансово-правового регулювання банківської діяльності є методом, функціональним призначенням якого є забезпечення принципу публічності цих відносин, а диспозитивний метод при регулюванні відноси між комерційним банком і його клієнтурою несе на собі завжди відбиток імперативного, оскільки клієнт ніколи не може виставити своїх вимог перед кредитором-банком, крім того, що за своїм волевиявленням обирає собі банк і може відмовитися від послуг банку, якщо йому не пасують умови [1, 122].

У свою чергу Є.М Гіссін приходить до висновку, що правовідносини за участю банків є і податковими, і цивільно-правовими. Вчений підкреслює, що у такому випадку немає протиріч, так як відносини, що складаються в процесі реалізації банками своїх обов'язків при виконанні ними доручень клієнтів по перерахуванню податків та зборів, є яскравим прикладом комплексного характеру банківських відносин [2, 57].

А.В. Грачов відносить банки до учасників податкових правовідносин, при цьому вони володіють особливим правовим статусом і відіграють серйозну роль у відносинах між платниками податків і державою щодо сплати податків та зборів. Активна взаємодія банків, як з платниками податків, так і з державою дозволяє говорити про необхідність включення банків в перелік учасників відносин, що регулюються законодавством про податки та збори. Унікальність статусу банків як фінансових посередників, обтяжених публічними функціями, полягає ще в тому, що банки в рамках податкових правовідносин по виконанню податкового зобов'язання рівновіддалені як від платників, так і від держави [3, 111].

А.Ю. Крохіна зазначає, що однією із найважливіших особливостей правового статусу банку в податкових правовідносинах є те, що банк у вказаних правовідносинах не тільки виступає як платник податків, але і обтяжується рядом специфічних публічно-правових обов'язків, включених в приватно-правову природу правовідносин між банком та клієнтом. Очевидно, що центральним із цих публічно-правових обов'язків банку є обов'язок по виконанню доручення

платника податків чи податкового агента на перерахування податку до відповідних бюджетів [4, 132].

У податкових правовідносинах банки виступають, по-перше, як платники податків, по-друге, як особи, що сприяють сплаті податків та зборів (виконують функції податкових агентів та функції по перерахуванню податків та зборів в бюджети відповідних рівнів).

З приводу участі банків у податкових правовідносинах як платників податків немає заперечень. Що ж до визнання банків як осіб, що сприяють сплаті податків та зборів існують дискусії. Так, А.В. Бризгалін, С.В. Пархоменко-Цироціянц, М.О. Перепелиця [5, 1, 6] та інші відносять банки до осіб, які сприяють сплаті податків та зборів.

О.Н. Горбунова, виділяючи три групи учасників податкових правовідносин, не відносить банки до окремої категорії, включаючи їх в групу організацій та підприємств, які володіють інформацією, необхідною для нарахування податків з конкретних платників [7, 201]. У свою чергу А.І. Бабкін називає банки третіми особами, які не є учасниками податкових правовідносин [8, 163].

Обидві позиції є неоднозначними, оскільки банки не лише володіють інформацією про рахунки платників податків, але і виконують функції щодо перерахування обов'язкових платежів до відповідного бюджету. Крім того, закріплення в податковому законодавстві положень щодо обов'язків банків дає підстави стверджувати, що вони є учасниками податкових правовідносин.

На думку І.А. Орешкіна, банки необхідно включити в систему органів податкового контролю [9, 41]. Таку позицію займає і М.В. Максимов, який вважає, що сучасне законодавство передбачає обов'язки банків відносно контролю за дотриманням законодавства про податки та збори, що дозволяє віднести їх до суб'єктів фінансового контролю. Застосовуючи аналогію з нормами валютного законодавства щодо повноважень банків в сфері контролю за дотриманням їх клієнтами законодавства про податки та збори, автор вважає можливим розглядати банки як агенти податкового контролю [10, 43-48].

Однак Є.М. Гіссін вказує, що розгляд банків в якості суб'єктів податкового контролю суперечить загальновизнаному в юридичній науці твердженню про те, що податковий контроль є одним із видів державного фінансового контролю, а значить може застосовуватися тільки уповноваженими державними органами [11, 23]. Підтримуємо таку позицію та вважаємо, що банки неможливо віднести до органів податкового контролю, оскільки це не узгоджується із визначення поняття «податковий контроль». Відповідно до ст. 61 ПК України податковий контроль — це система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків та зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

У науковій літературі також зустрічається термін «збирачі податків». Так, М.П. Кучерявенко до збирачів відносить:

1) підприємства (установи, організації), що утримують та перераховують до бюджету податки із сум, які виплачуються фізичним особам;

2) підприємства (установи, організації), що утримують та перераховують до бюджету податки з доходів від акцій, облігацій та інших цінних паперів, що належать підприємству, від участі на паях в інших підприємствах;

3) підприємства (установи, організації), що утримують та перераховують до бюджету податки з доходів, одержаних іноземними юридичними особами.

Вчений вказує, що поняття «податковий агент» та «збирач податків» — це пов'язані поняття, які позначають іноді тих самих — підприємства, установи, організації, на які відповідно до законодавства покладено обов'язок утримувати суми податків із платників податків та перераховувати їх у бюджет. М.П. Кучерявенко приходить до висновку, що функції збирачів з приймання платежів доповнюються функціями із здійснення контролю за сплатою податків та зборів платниками. Таким чином, вони, як і податкові агенти, відіграють подвійну роль: з одного боку, виконують фіскальні функції контролю за платником податків, а з другого боку — підконтрольні податковим органам при виконанні своїх обов'язків з перерахування сум податків та зборів, що надійшли їм від платників [12, 192]. Однак таке твердження є суперечливим, оскільки збирачі податків не виконують функції із здійснення податкового контролю, що є функцією контролюючих органів.

І.І. Кучеров визначає збирачів податків як суб'єктів публічного або приватного права, на яких відповідно до законодавства покладено обов'язок з прийняття від платників грошових коштів для сплати податків та перерахуванню їх у бюджет [13, 284]. Подібну позицію займає і Д.В. Вінницький, який вважає, що при вирішенні проблем щодо збирачів податків необхідно виходити із змісту діяльності збирачів податків — прийняття від платника податків і (або) зборів коштів в оплату податків і (або) зборів і перерахування їх в бюджет. Відповідно до цієї категорії вчений відносить державні органи, органи місцевого самоврядування, інші уповноважені органи і посадові особи, а також банки [14, 119-120].

Таким чином можна зробити висновок, що поняття «збирачі податків» відсутнє у чинному податковому законодавстві. У ПК РФ раніше діяла ст. 25, де були перераховані особи, які відносять до збирачів податків. Тому вважаємо, що поняття «збирачі податків» охоплюється поняттям «особи, які сприяють сплаті податків та зборів», та не потребує додаткового визначення у законодавстві. А банки належать до категорії суб'єктів, які сприяють сплаті податків та зборів.

Первинною підставою для виникнення публічно-правового обов'язку банку перед державою є наявність цивільно-правового договору банківського рахунку. Тому банки виконують перерахування коштів до бюджетів відповідно до розпорядження клієнта. Так, ст. 1071 ЦК передбачено, що банк може списати грошові кошти з рахунку клієнта на підставі його розпорядження. Грошові кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його розпорядження на підставі рішення суду, а також у випадках, встановлених законом чи договором між банком і клієнтом. А моментом виникнення у банку відповідного обов'язку є момент надходження платіжного документа від клієнта. Так, в ст. 1068 ЦК зазначено, що банк зобов'язаний за розпорядженням клієнта видати або перерахувати з його рахунку грошові кошти в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не передбачений договором банківського рахунку або законом.

Згідно з п.8.1 ст.8 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів

в Україні» банк зобов'язаний виконати доручення клієнта, що міститься в розрахунковому документі, який надійшов протягом операційного часу банку, в день його надходження. У разі надходження розрахункового документа клієнта до обслуговуючого банку після закінчення операційного часу банк зобов'язаний виконати доручення клієнта, що міститься в цьому розрахунковому документі, не пізніше наступного робочого дня.

У ПКУ на відміну від Закону «Про систему оподаткування», який втратив чинність, відсутні положення, що закріплюють обов'язки банків щодо перерахування сум податків та зборів. Тому вважаємо за необхідне, внести зміни до ПК та доповнити ст. 35-1, яку викласти наступним чином:

Ст. 35-1. Обов'язки банків по перерахуванню податків та зборів до бюджетів.

1. Банк зобов'язаний виконати доручення платника податків (податкового агента) контролюючого органу по перерахуванню податків, зборів, штрафів, пені на відповідний казначейський рахунок, який надійшов протягом операційного часу банку, в день його надходження. У разі надходження розрахункового документа платника податків (податкового агента) контролюючого органу до обслуговуючого банку після закінчення операційного часу банк зобов'язаний виконати доручення, не пізніше наступного робочого дня. Плата за здійснення вказаних операцій не стягується.

2. За наявності грошових коштів на рахунку платника податків (податкового агента) банки не мають права затримувати виконання доручення, крім випадків передбачених законодавством.

3. При нестачі вільного залишку коштів на кореспондентському рахунку, відкритого в Національному банку України, банк зобов'язаний повідомити платника податків (податкового агента) та контролюючий орган про невиконання доручення не пізніше наступного дня, що слідує за днем закінчення строку виконання доручення відповідно до цього кодексу.

4. За невиконання чи неналежне виконання обов'язків, передбачених цією статтею, банки несуть відповідальність відповідно до цього кодексу.

Необхідність визнання банку суб'єктом, який сприяє сплаті податків і зборів, на нашу думку, є доцільним, тому що згідно з п.п. 129.6. ст. 129 ПКУ за порушення строку зарахування податків до бюджетів або державних цільових фондів, установлених Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», з вини банку такий банк сплачує пеню за кожний день прострочення, включаючи день сплати, та штрафні санкції у розмірах, встановлених цим Кодексом, а також несе іншу відповідальність, встановлену цим Кодексом, за порушення порядку своєчасного та повного внесення податків, зборів, платежів до бюджету або державного цільового фонду. При цьому платник податків звільняється від відповідальності за несвоєчасне або перерахування не в повному обсязі таких податків, зборів та інших платежів до бюджетів та державних цільових фондів, включаючи нараховану пеню або штрафні санкції. Не вважається порушенням строку перерахування податків, зборів, платежів з вини банку порушення, вчинене внаслідок регулювання Національним банком України економічних нормативів такого банку, що призводить до нестачі вільного залишку коштів на такому кореспондентському рахунку (п.п. 129.7 ст. 129 ПКУ). Вважаємо за необхідне виключити із цієї статті словосполучення «державних цільових фондів», тому що

податки, збори, штрафи, платежі надходять лише до бюджету відповідного рівня.

Таким чином, банки зобов'язані виконувати розпорядження клієнтів та перераховувати податки та збори до бюджетів та несуть юридичну відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Крім того банки є суб'єктами, які сприяють здійсненню податкового контролю, тобто виступають суб'єктами інформаційно-аналітичного забезпечення та виконують інші публічно-правові обов'язки відповідно до законодавства. Так, банки та інші фінансові установи відкривають поточні та інші рахунки платникам податків за наявності документів, виданих контролюючими органами, що підтверджують взяття їх на облік (ч. 1 ст. 69 ПКУ). Банки та інші фінансові установи зобов'язані надіслати повідомлення про відкриття або закриття рахунка платників податків не пізніше наступного робочого дня з дня відкриття/закриття рахунка (включаючи день відкриття/закриття) (ч. 2 ст. 69 ПКУ). На запит контролюючих органів банки зобов'язані надати необхідну інформацію, зокрема, про наявність та рух коштів на рахунках платників податків. Відповідно до п.п. 20.1.5 п. 20.1 ст. 20 контролюючі органи мають право отримувати безоплатно від платників податків, а також від установ НБУ, банків та інших фінансових установ довідки у порядку, встановленому ЗУ «Про банки і банківську діяльність» та ПКУ, довідки та/або копії документів про наявність банківських рахунків, а на підставі рішення суду — інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунках, у тому числі про ненадходження в установлені строки валютної виручки від суб'єктів господарювання. Виникає питання чи можуть банки розкрити інформацію щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку (банківська таємниця). Відповідно до п. 4 ст. 62 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику на письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків. Таким чином інша інформація, що становить банківську таємницю, зокрема інформація про операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди, фінансово-економічний стан та інша інформація не підлягає розкриттю окрім, коли є відповідне рішення суду.

Висновки. Отже банки у податкових правовідносинах беруть участь як особи, які сприяють сплаті податків та зборів, виконуючи функції щодо перерахування податків та зборів до бюджетів та функції податкових агентів, та як особи, які є джерелом інформації для контролюючих органів, тобто сприяють здійсненню податкового контролю. Якщо виключити банк із сукупності суб'єктів, які сприяють сплаті податків і зборів, то відповідальність в разі порушення строків по перерахуванню обов'язкових платежів буде нести платник податків, що навряд чи є правомірним.

Таким чином, визнання банку суб'єктом, який сприяє сплаті податків і зборів, виступає необхідною умовою для належного виконання податкового обов'язку платниками податків. Чітке закріплення в податковому законодавстві обов'язків банків як особливих суб'єктів податкових правовідносин є цілком виправданим. Тому необхідно внести зміни до ПК України та закріпити правовий статус таких суб'єктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Система фінансового права: проблеми теорії і правового регулювання: монографія / [Латковська Т.А., Царьова Л.К., Пархоменко-Цироцянець С.В. та ін.]; за заг. ред. С.В. Ківалова, Т.А. Латковської. — Одеса: Фенікс, 2011. — 236 с.
2. Гиссин Е.М. Правовое положение банка как особого участника налоговых правоотношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Егор Маркович Гиссин. — Москва, 2003. — 172 с.
3. Грачев А.В. Правовой статус банков как участников налоговых правоотношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Грачев Андрей Владимирович. — Москва, 2009. — 181 с.
4. Крохина Ю.А. Налоговое право / Ю.А. Крохина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: 2011. — 463 с.
5. Налоги и налоговое право. Учебное пособие / Под ред. А. В. Брызгалина. — М.: «Аналитика-Пресс», 1998. — 348 с.
6. Перепелиця М.О. Правове регулювання статусу платників податків і зборів в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Перепелиця Марія Олександрівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2001. — 184 с.
7. Финансовое право. Учебник / под. ред. О.Н. Горбуновой. — М.: Юристъ, 1996. — 400 с.
8. Бабкин А.И. Роль и место банков в сфере налогового законодательства / А.И. Бабкин // Арбитражная практика. Тематический выпуск. — 2002. — Октябрь. — С. 163 — 168.
9. Орешкин И.А. Субъекты налогового контроля и их взаимодействие / И.А. Орешкин // Финансовое право. — 2001. — № 1. — С.39-44.
10. Максимов М.В. Контрольные полномочия банков в сфере соблюдения финансового законодательства / М.В. Максимов // Финансовое право. — № 2. — 2002. — С. 43-48.
11. Гиссин Е.М. Кредитные организации в системе участников налоговых правоотношений / Е.М. Гиссин // Финансовое право. — 2003. — № 6. — С. 21-24.
12. Кучерявенко М.П. Податкове право: підручн. / М.П. Кучерявенко. — Х.: Право, 2013. — 536 с.
13. Кучеров И. И. Теория налогов и сборов : правовые аспекты / И.И. Кучеров. — М. : ЮрИнфоР, 2009. — 473 с.
14. Винницкий Д.В. Субъекты налогового права Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Д.В. Винницкий. — Екатеринбург, 1999. — 180 с.

